

Розов Віталій,

*кандидат психологічних наук, доцент, професор кафедри професійної психології,
Національна академія Служби безпеки України*

ПСИХОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОПЕРАТИВНОГО ПРОФАЙЛІНГУ В СИСТЕМІ КРИЗОВОЇ ДОПОМОГИ

Сучасні соціальні реалії, пов'язані з військовими діями, масовими кризовими ситуаціями та підвищеним рівнем психологічної травматизації населення, зумовлюють необхідність швидких, ефективних та науково обґрунтованих підходів до психологічної допомоги. У таких умовах класичні діагностичні процедури часто є неможливими через обмеження часу, ресурсів і доступу до повної інформації про особу. Традиційні діагностичні моделі, що передбачають тривалий збір анамнезу, використання стандартизованих методик та поступове формування висновків, виявляються малоефективними в умовах обмеженого часу та високої інтенсивності стресових факторів.

У цих умовах особливої актуальності набуває профайлінг як інструмент швидкого аналізу поведінкових, емоційних та когнітивних проявів особи. Водночас постає потреба в уточненні термінологічного апарату, зокрема обґрунтування використання поняття «оперативний профайлінг» поза межами оперативно-розшукової діяльності.

Метою нашого дослідження є обґрунтування доцільності використання поняття «оперативний профайлінг» у контексті кризової психологічної допомоги як специфічного способу швидкого формування робочих гіпотез щодо психічного стану особи.

У сучасній прикладній психології профайлінг, або психологічне профілювання, – це метод оцінки особистості за її зовнішніми та поведінковими ознаками, за допомогою якого експерти складають психологічний профіль конкретної особи або профіль чи поведінкові характеристики ймовірного учасника подій на основі аналізу ознак її вербальної та невербальної поведінки, зовнішнього вигляду, наявних в неї документів, результатів опитування [1; 2].

Історично метод профайлінгу у своєму становленні пройшов шість етапів, від зародження ідей до сучасного стану, який характеризується поєднанням класичних методів аналізу особистості з технологіями великих баз даних, штучним інтелектом та автоматизованою поведінковою аналітикою.

Сучасне розуміння профайлінгу виходить за межі безпекової сфери і включає його застосування у психологічному консультуванні, кризовій допомозі та психотерапії. При цьому профайлінг трансформується з інструменту реконструкції особистості у засіб оперативного аналізу актуального психічного стану, тому ми і називаємо його «оперативний профайлінг».

Оперативний профайлінг в контексті кризової допомоги – це не про оперативно-розшукову діяльність, а про «оперативний» режим мислення і конкретних дій психолога (профайлера).

Оперативність у цьому контексті розглядається нами як характеристика когнітивного процесу, когнітивної діяльності психолога. Воно відображає здатність швидко обробляти інформацію, формувати робочі гіпотези та приймати рішення в умовах невизначеності, стресу та ризику.

Оперативність включає швидкість оцінювання психічного стану; здатність працювати з фрагментарною інформацією; адаптивність до змін ситуації; орієнтацію на негайне практичне застосування результатів психологічної оцінки та аналізу. Оперативний профайлінг є не спрощеним варіантом діагностики, а специфічним типом професійного мислення профайлера.

Тому в контексті надання кризової допомоги поняття «оперативний» відображає не належність до оперативно-розшукової діяльності, а швидкість, оперативність та адаптивність мислення психолога. Профайлінг набуває оперативного характеру, оскільки здійснюється в умовах дефіциту часу, неповноти та фрагментарності інформації, високої невизначеності.

Отже, оперативність означає здатність спеціаліста формувати первинні гіпотези про стан особи протягом короткого часу (хвилини), що є критично важливим у кризових ситуаціях та інтервенціях.

На відміну від традиційної психодіагностики, оперативний профайлінг ґрунтується на формуванні ймовірнісних суджень. Його результатом є не стабільний психологічний портрет, а динамічна модель стану особи, яка уточнюється в процесі взаємодії, змінюється залежно від реакцій клієнта та використовується для негайного вибору інтервенцій. Ця модель перевіряється та уточнюється в процесі взаємодії, змінюється залежно від нових даних, використовується для вибору та аргументації тактики втручання. Такий підхід відповідає принципам ситуаційної адаптивності й дозволяє підвищити ефективність наданої допомоги в умовах швидкоплинності умов, невизначеності та високого ризику.

Оперативний профайлінг виконує також регулятивну функцію, забезпечує прийняття рішень щодо подальших дій психолога, виступає інструментом управління процесом психологічної допомоги. Зокрема, він дозволяє визначити пріоритети втручання, оцінити ризики, обрати адекватну комунікативну стратегію, адаптувати інтервенції до психічного стану клієнта. Тобто профайлінг у регулятивному контексті виступає інструментом не стільки пізнання, скільки управління взаємодією.

Кризові стани супроводжуються порушенням когнітивних та емоційних процесів. Це ускладнює використання традиційних методів оцінювання та потребує застосування більш гнучких підходів. Оперативний профайлінг дозволяє швидко ідентифікувати домінуючі емоції, визначити тип поведінкової реакції, оцінити рівень дезорганізації, встановити контакт з клієнтом.

Сучасні умови передбачають широке використання цифрових каналів комунікації у наданні психологічної допомоги. Це зумовлює необхідність інтеграції цифрового профайлінгу у процес кризової допомоги [1].

Цифровий профайлінг дозволяє підвищити точність первинних гіпотез та компенсувати відсутність невербальної інформації. Сучасна кризова допомога часто здійснюється через цифрові канали (месенджери, соціальні мережі). Це розширює можливості профайлінгу шляхом аналізу психолінгвістичних особливостей повідомлень, змісту онлайн-комунікації, емоційних маркерів у індивідуальному тексті тощо [1].

Отже, використання терміну «оперативний» не означає поверхневості або довільності оцінок. Навпаки, ефективність оперативного профайлінгу забезпечується якісною професійною підготовкою психолога, знаннями щодо закономірностей поведінки в кризовому стані та здатністю швидко інтегрувати різнорідні дані (поведінкові, вербальні, цифрові).

Незважаючи на ефективність, оперативний профайлінг має певні обмеження, пов'язані з ризиком помилкових інтерпретацій, впливом когнітивних викривлень фахівця на оцінку поведінки та недостатньою емпіричною валідністю окремих підходів.

Таким чином, оперативний профайлінг є доцільним й необхідним напрямом у кризовій психологічній допомозі. Його використання обумовлене потребою швидкого прийняття рішень в умовах невизначеності. Він поєднує швидкість, гіпотетичність та практичну спрямованість, що робить його ефективним оперативним інструментом сучасної психологічної практики. Подальші дослідження, на нашу думку, мають бути спрямовані на емпіричну верифікацію ефективності оперативного профайлінгу в різних типах кризових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Розов В. І. Цифровий психологічний профайлінг: концептуальні та прикладні аспекти. *Габітус*. Одеса, 2026. Вип. 81. Том 2. С. 186–191.
2. Руль Ю. В., Мартинова Т. О. Психологія профайлінгу: навч. посіб. Київ: ДП Видавничий дім «Персонал», 2018. 236 с.